

Provinciedomein de Gasthuisbossen

info:

Provinciehuis Boeverbos
Minawa
K. Leopold III-laan 41 8200 St-Andries
T 050/40 32 57

tekst:

J. Mahieu

foto's:

J. Mahieu, J. Godecharte

layout en illustraties:

To the point [Zwevezele]

druk:

Grafische dienst Provincie

dep.:

D/2011/0248/17

- | geologie
- | geschiedenis
- | flora
- | fauna
- | recreatie

Provincie
West-Vlaanderen
Door mensen gedreven

Kwaliteit. Het zit in ons.

De Gasthuisbossen omvatten diverse bosdomeinen. Ze liggen verspreid over het grondgebied van Ieper, Zonnebeke en Heuvelland en hun totale oppervlakte ligt rond de 216 ha. Het Zwarte Leen, Groenenburg en Zandvoordebos zijn via veldwegen of weidedoorgangen met elkaar verbonden, en vormen een geheel van 130 ha. De bossen zijn grotendeels eigendom van het Ieperse OCMW, die ze voor 99 jaar in erfpacht gaf aan de provincie West-Vlaanderen. Als openbaar domein zijn ze het hele jaar door toegankelijk op drevén en paden.

Een heuvelrug

De Gasthuisbossen liggen op een relatief verheven heuvelrug, die de waterscheidingskam vormt tussen het IJzer- en het Leiebekken. Deze heuvelrug duikt reeds op in de omgeving van

Torhout (o.a. Plateau van Wijnendale) en loopt verder in zuidwestelijke richting ten zuiden van Ieper tot Wijtschate. Via de hogere zone van de West-Vlaamse Bergen, loopt de heuvelrug uit ten westen van Cassel in Noord-Frankrijk.

In de bossen situeren zich de bronniveaus van diverse beken. Ze hebben in de heuvelkam diepe insnijdingen, zgn. beekdalen, gemaakt. De Bassevillebeek is de belangrijkste: haar hoofdbron situeert zich in Godtschalck maar de waterloop bezit nevenbronnen in de meeste andere bosdomeinen. De Bassevillebeek stroomt naar de Leie. De Vijverbeek vindt haar oorsprong in het Zwarte Leen en loopt richting IJzer. Ze voedde sedert de 13^e eeuw Zillebekevijver, maar werd op het einde van de vorige eeuw omgeleid naar het waterspaarbekken in het natuurgebied "de Verdronken Weide". Dat staat via een pomp in verbinding met de

Zillebekevijver, van waaruit het drinkwater voor de stad Ieper, St. Jan en Brielen gewonnen wordt.

Licht-zandleemgronden

Tijdens de IJstijden, toen de Noordzee een grote droge vlakte vormde, voerden striemende noorderwinden hele massa's bodem-materiaal het achterland binnen. Door hun gewicht gingen de zwaardere zandkorreltjes het eerst liggen, terwijl de lichtere leem verder zuidwaarts gevoerd werd. De heuvelrij waarop de

Gasthuisbossen liggen werd bijgevolg afgedekt met een dikke laag zand en een weinig leem. In latere tijden zorgde de erosie voor een afvoer van de lemige dekmantel en evolueerde de bodemsamenstelling tot wat we licht-zandleem noemen. Plaatselijk komen er formaties met veel silex (vuursteen) en rolkeien voor. Dit bewijst dat deze bodem ooit door grote wateroppervlaktes overspoeld was.

Een van oudsher bosrijk gebied wordt een uitgestrekte heide

De zandleemstreek in Vlaanderen was oorspronkelijk een bosrijk gebied. Reeds vroeg vestigde de mens er zich. Op de beste, meest vruchtbare plaatsen legde hij akkers en weiden aan. Gedurende eeuwen bleef de bevolkingsdruk relatief laag, doch reeds vóór het jaar 1000 werden grote gebieden ontgonnen. Tijdens de daaropvolgende eeuwen leidde de bevolkingstoename tot de ontginning van de bossen die zich op minder vruchtbare gronden uitstrekten. Door overexploitatie en beweiding ontstonden heideachtige vegetaties. Dit was ook het geval op de heuvelrij ten zuiden van Ieper, waar thans de Gasthuisbossen liggen. Plaatsnamen als Geluvelde en Passendaleveld verwijzen trouwens naar uitgestrekte heidevelden. Op de 18^e eeuwse Ferrariskaarten zijn die als paarse vlekken te zien.

De eigendommen van de Ieperse instellingen

Vanaf de tweede helft van de 13de eeuw werden stukken bos uit het Zillebeekse door diverse grootgrondbezitters aan de verschillende Ieperse kerkelijke en liefdadigheidsinstellingen geschon-

ken. Deze bossen vervulden een dubbele economische functie: het hakhout diende als brandstof en de bomen werden gebruikt als bouw materiaal bij de constructie of herstellingen van hofsteden en gebouwen van de instellingen.

Documenten uit de tweede helft van de 19de eeuw geven het O.L.Vrouw-Gasthuis en het St-Jan Godshuis als eigenaars van diverse bossen aan. Andere kleinere bosbezitters zijn het Godshuis van de H-Geest, het Godshuis der Hoge Zieken, Nazareth, Arme Knechtschool, Arme Meisjesschool, Gemene Armen en Begijnen.

De schenking van Charles Godtschalck

Charles Godtschalck was eigenaar en bewoner van het kasteel "Herenthage" op de hoogte tussen Zillebeke en Geluvelde. Volgens zijn testament van 1885 schenkt hij 28 ha 66 a 75 ca "bos en lusthof" aan de Burgerlijke Godshuizen. Pas na zijn overlijden op 17 februari 1892 wordt zijn gift aanvaard en de nieuwe eigendom krijgt de benaming "landgoed Godtschalck"

De Eerste Wereldoorlog

Tijdens de 19de eeuw kreeg de economische functie van het bos nieuwe belangstelling. De vraag naar mijnhout en hopstaken, en de vlugge groei van het naaldhout bepaalden het beheer. Ook verwaarloosde percelen, zogenaamde wastines, en heiderelicten werden herbeboest.

De oorlog 1914-'18 stelde een abrupt eind aan dit alles. De heuvelrij ten zuiden van Ieper behoorde tot de zgn. Ypres Salient. De drie slagen om Ieper vonden in de omgeving van de Gasthuisbossen en de Palingbeek plaats.

De eerste slag om Ieper

De eerste slag om Ieper speelde zich hoofdzakelijk rond de bosgedeelten Groenenburg en Zwarte Leen af. Vanaf de Leievallei en het Roeselarese werd de Duitse aanval rond 21 oktober 1914 ingezet. Op 30 oktober vallen Zandvoorde en Hollebeke. De volgende dag

gaat de aanval verder richting Klein Zillebeke en Groenenburg. Maar met vereende krachten stuiten de Engelse en Franse strijdkrachten de Duitse opmars. De 6de november is terug een kritieke dag voor Ieper; de Duitsers veroveren het Zwarte Leen. De dag daarop gaan de geallieerden in de tegenaanval en heroveren het Zwarte Leen. De 11de november ontketenen de Duitsers opnieuw een aanval, die eveneens tot stand gebracht wordt. Met de winterkou wordt tenslotte de eerste slag om Ieper beëindigd. Na weken geploeter in modder, regen en sneeuw genieten de overlevenden van een welkome rust. Het dorp Zillebeke is tot een puinhoop herteid.

De tweede slag om Ieper

Het begin van deze slag situeert zich rond Hill 60. Op 17 april 1915 worden de ondermijnde Duitse posities op de heuvel door de Engelsen in de lucht geblazen, een woest maanlandschap is het resultaat. De Britse troepen bezetten Hill 60. Vijf dagen later, op 22 april lanceren de Duitsers de eerste gasaanval. In de omgeving van de Ieperlee boeken zij terreinwinst. Op 1 mei wordt een gasaanval ingezet rond Hill 60. Het Dorsetshire regiment weerstaat de aanval maar verliest 90 mannen aan gasvergiftiging. Op 5 mei volgt een nieuwe aanval die de hele 15de brigade van de Duke of

Wellington uitroeit. Na nog twee gasaanvallen komt de heuvel terug in Duitse handen; ze zullen hem behouden tot juli 1917. Op 8 mei wordt een nieuwe aanval ingezet en het gehucht Frezenberg te Zonnebeke valt. Ieper komt onder zwaar vuur te liggen en de laatste bewoners worden geëvacueerd. Vanaf 9 mei tot 25 mei wordt de aanval verlegd naar Bellewaerde, Sanctuary Wood en de Menensteenweg. De Duitsers boeken geringe vooruitgang en de tweede slag om Ieper loopt op zijn laatste adem. Heel de zomer wordt er wel nog gevochten rond de site van het kasteel "het Hoge" en rond de Bellewaerde-hoeve doch zonder resultaat.

De derde slag om Ieper

Tot mei 1917 bleef het in de Ieperse sector relatief rustig. De Britten waren reeds in januari 1916 begonnen met 24 tunnels te graven o.a. onder de Duitse stellingen op Hill 60 en Caterpillar. Op "zero hour", nl. 7 juli 1917 om 3.10 uur 's morgens ontploffen 19 springladingen: op Hill 60 wordt een krater geslagen van 80 m omtrek en 20 m diep, de Caterpillarkrater is nog groter: 110 m omtrek en 30 m diep. De Britten boeken terreinwinst, doch worden aan het Zwarte Leen tot stand gebracht. Op andere delen van het front winnen de Britten eveneens terrein.

De feitelijke 3de slag om Ieper gaat maar op 31 juli van start en sleept zich door de modder verder tot 26 oktober bij de tweede slag van Passendale. De Britse generaal Haig is het "militaire genie" achter deze zinloze slachtpartij waarvan men de resultaten kan zien op de Menenpoort en op Tine Cot-cemetery te Zonnebeke. De Engelse verliezen liggen rond de 240.000 doden en vermisten, de Duitse rond 150.000. De derde slag om Ieper was een van de gruwelijkste bloedbaden uit de militaire geschiedenis.

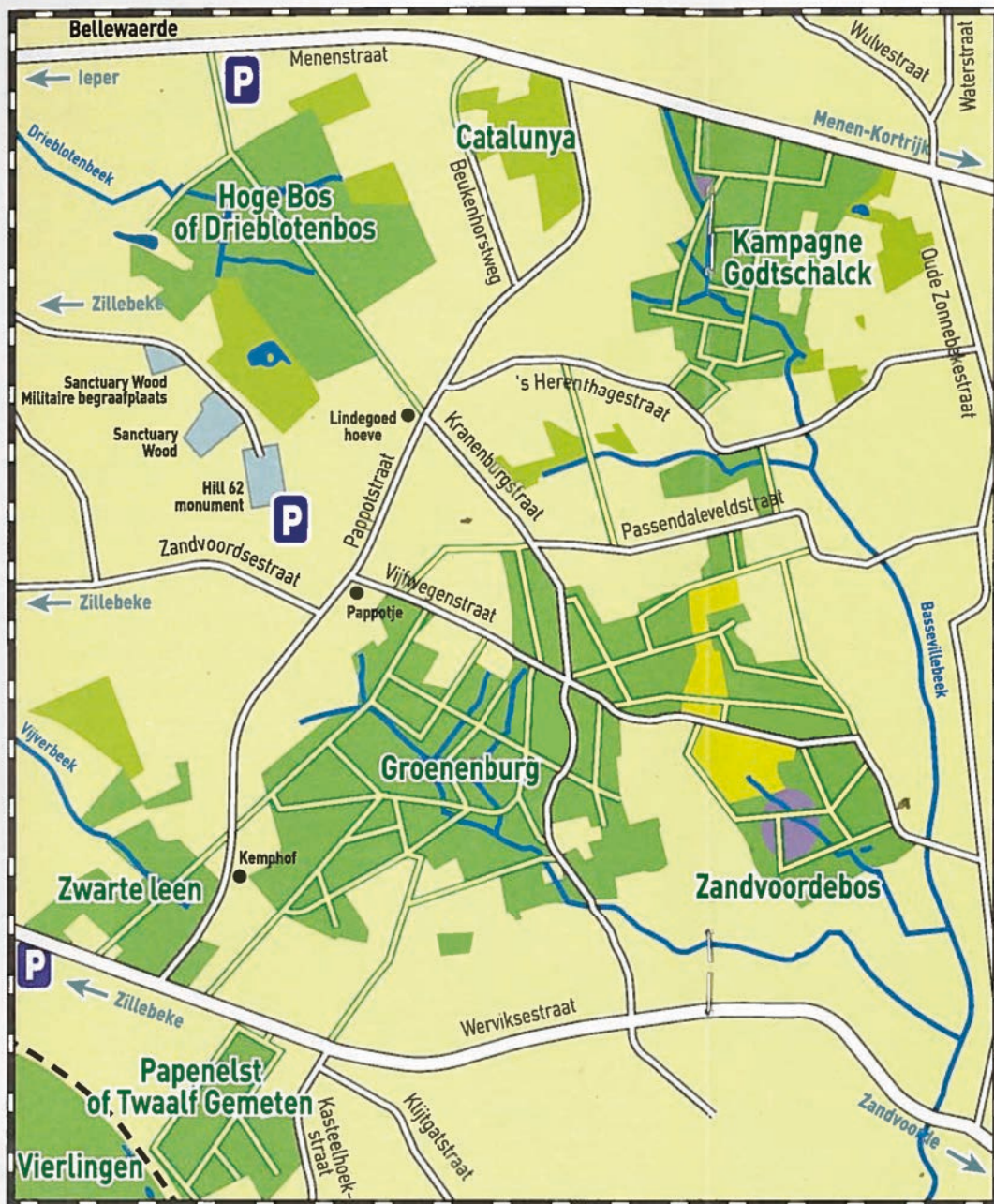
Grootse herbebossingsplannen, bescheiden resultaten

Na de wapenstilstand stelde men zich vragen over de toekomstige rol en inrichting van de "verwoeste gewesten". Een grootscheepse

herbebossing van de gehele streek behoorde tot de scenario's. De heer Glorie, ingenieur van de dienst Bosbeheer, richtte in 1920 een commissie voor het heraanplanten van de bossen op. Het plan werd op de vergadering van 27 november 1920 goedgekeurd. De uitvoering liet echter op zich wachten. Het zou ongeveer 12 jaar duren voor alle herbebossingen waren gerealiseerd. Intussen hadden de landbouwers met veel meer ijver, hun weiden en akkers opnieuw in cultuur gebracht.

Recente ontwikkelingen

De Gasthuisbossen hebben nagenoeg allemaal dezelfde leeftijd. Sinds enkele jaren worden de naoorlogse naaldhoutbestanden systematisch door loofhoutaanplantingen vervangen. Ingevolge de boswet van 1854 en het bosdecreet van 1990 was het Bestuur van Waters en Bossen, thans het Agentschap voor Natuur en Bos, bevoegd voor het beheer van de OCMW-bossen. In 1981 kregen de gedeelten Groenenburg en Zandvoordebos ook een recreatieve functie: twee wandelingen werden er bewegwijzerd en in een brochure beschreven. Eind 1996 werd de erfpachtovereenkomst tussen het West-Vlaamse provinciebestuur en het Ieperse OCMW betreffende bijna 200 ha Gasthuisbossen goedgekeurd en ondertekend. Het provinciaal politiereglement voor de provinciedomeinen regelt thans het recreatief gebruik van de Gasthuisbossen. Wandelaars hebben vrije toegang tot de dreven. Geregeld worden rond de Gasthuisbossen gronden aangekocht en ingericht om de diverse domeingedeelten met elkaar te verbinden. Zo heeft de provincie aan de totale oppervlakte van de Gasthuisbossen reeds 16 ha toegevoegd. Ook het Vlaamse Gewest deed een inspanning en vergrootte het openbaar areaal met ongeveer 20 ha. Grote delen van de Gasthuisbossen en omgeving zijn als Europees Habitatrichtlijngebied opgenomen en het landgoed Godtschalck ligt in het Vlaamse Ecologisch Netwerk. De Gasthuisboswandeling en het wandelnetwerk ontsluiten de diverse bosgedeelten en het glooiende landschap.

	weide
	openbaar bos
	privaat bos
	heide
	hoofdweg
	landweg
	dreef of pad
	beek
	spoorweg

De grove den

De **grove den** (*Pinus Sylvestris*) is de meest talrijke naaldboom van de Gasthuisbossen. Het is een tweenaaldige den die gemakkelijk te herkennen is aan zijn oranje bovenstam en takken. Hoewel zijn natuurlijke groeiplaats meer in het noorden en in het gebergte ligt, werd de grove den reeds in de 18de eeuw als "mastboom" in onze Kempen aangeplant. Van daar kende hij een vlugge verspreiding. Daarenboven groeit de grove den goed op droge, minderwaardige zandgronden. Na de Eerste Wereldoorlog werd hij massaal aangeplant in de Gasthuisbossen.

Omdat zijn kroon nog voldoende licht doorlaat, vinden vele inheemse bomen, struiken en kruiden een geschikte groeiplaats onder een bestand van grove den. Zijn kegels bevatten olierijke zaden waarop spechten, kruisbekken en allerlei muizen verlekkerd zijn.

De adelaarsvaren

De **adelaarsvaren** komt massaal voor in de grove dennenbossen. Dankzij haar sterk vertakte wortelstok houdt zij overal goed stand. Zij slaagt er zelfs in haar areaal jaarlijks uit te breiden. Op zurige, zandige gronden vormt de plant een lastig "onkruid", zowel bij de bebossing als in heidegebieden of in weiden.

Haar sporen op de onderkant van het blad, zal je praktisch nooit vinden. De adelaarsvaren houdt het liever bij vegetatieve voortplanting via haar zwarte wortelstokken. Uit dit wortelstel ontspringen telkenjare afzonderlijke, driedubbel geveerde bladeren die tot een hoogte van 180 cm kunnen groeien. Als je de bladsteel aan de voet schuin doorsnijdt, zie je een dubbele adelaar, vandaar de naam.

De beuk

Centraal in het grootste bosgebied, de Groenenburg, werden er heel wat beuken aangeplant. De **beuk** is een schaduwboom. Hij groeit ook in een lichtarme situatie, maar verdringt op termijn meer lichtgevoelige soorten als de eik of de es uit zijn omgeving. Een éénvormig beukenbos heeft een dicht gesloten kronendak en laat weinig licht door. Geen struik of kruid vindt er voldoende licht om te gedijen. Monotoon beukenbos is daarom erg arm aan planten. In de herfst zorgen de paddenstoelen voor kleurige inkleding.

Wilgenroosje en wilde kamperfoelie

Beide soorten houden van veel licht, een zeldzaamheid in een gesloten bos. Het **wilgenroosje** verschijnt regelmatig op open plaatsen na storm of kaalkap. Met zijn vederlicht zaad koloniseert het deze plaatsen in korte tijd. Dankzij zijn wortelstokken breidt het zijn territorium jaarlijks uit, tot een nieuw bos of een bramenstruweel hem het nodige licht ontnemt.

De **wilde kamperfoelie** houdt er een andere strategie op na. Bosranden

Wilgenroosje

en boomtoppen vormen haar uitgelezen stek. De groei van een jong bos probeert zij bij te houden door zich als een echte liaan omhoog te slingeren langs stam en tak. Haar bijnaam "boomwur-ger" heeft zij niet gestolen. Haar slingergreep is zo krachtig dat bomen er aan tenonder gaan. Ook tegenaan de bosrand slingert zij zich omhoog naar het licht toe. In de vroege lente vormt zij als eerste blad en begint vervolgens snel te groeien, bomen en strui-ken achter zich latend.

Van juni tot oktober bloeit de kamperfoelie met roomgele bloe-men, die tegen de avond heerlijk geuren. Met haar geur en diep-liggende nectar probeert zij langtongige nachtvlinders te verlei-den. Sommige hommels hebben een andere oplossing gevonden: in de basis van de bloeibuis bijten ze een gaatje en stelen zo de felbegeerde nectar zonder de bloem te bestuiven. Vandaar dat haar bestrossen onvolledig uitgroeien. Enkel de bevruchte bloe-men vormen een rode bes.

Nieuwe heide

Heideplanten kennen een lang leven, niet als plant maar wel als zaad. Vandaar dat er op open plaatsen in de Gasthuisbossen gere-geld heideplanten verschij-nen. In twee bosgedeelten, het Zandvoordebos en de Godtschalck, wordt de heide terug in eer hersteld. Na de eindkap van de bomen, wordt de strooisellaag afgeplagd en één jaar later laten de eerste heideplantjes zich zien. Naast **struikheide** verschijnen er andere kenmerkende plan-ten voor heidevegetatie zoals

Valse salie

Kleine
vuurvliender

valse salie, fraai hertshooi, brem, pijpenstrootje, schapenzu-ring... Zeldzaamheden als de **stekelbrem** of de **tweenervige zegge** zijn er eveneens van de partij. De grootste heide ligt in het Zandvoordebos. Het betreft een eerder droge heide. In de Godtschalck is de overgang te zien van droge naar natte heide.

De paddenstoelenmaanden

Het hele najaar door, van half augustus tot eind december, kun je in het bos terecht om paddenstoelen te bewonderen. Met de eerste septemberregen verschijnen de mycorrhizenvormende soorten als **amanieten, boleten** en **russula's**. Het zijn zwammen die nauw in contact leven met boomwortels. Hun schimmeldraden zijn innig met de fijnste haarwortels vergroeid en zowel de boom als de paddenstoel profiteren van dit "samenleven". Een dergelijke paddenstoel kan niet zonder levende boom. Typische soorten, die je onder beuken of berken zoekt, zijn de **vliegenschwam**, een amaniet, en het **eekhoortjesbrood**, een boleet.

Met de nevels en de koude van oktober verschijnen andere soor-ten. Het zijn nu de saprofieten die de overhand krijgen. Zij leven van het verterend strooisel. Typische soorten zijn de **nevelzwam** en de **botercollybia**. Nevelzwammen groeien veelal in een concen-trische cirkel, een zgn. heksenkring en zijn vaak in beukenbestan-den te ontdekken.

Eind oktober, begin november komen de echte houtbewoners aan de beurt. Voorbeelden hiervan zijn de **helmmycena** en de

Nevelzwam

honingzwam.

Deze laatste is een zeer algemene paddenstoel, die ook parasitair leeft op verzwakte bomen en struiken.

Na de eerste vorst verschijnen andere houtbewoners. Het **fluweelpootje**, de **oesterzwam** of het **judasoortje** steken pas dan hun kopjes uit. De eerste twee vind je op oudere beuken, de oesterzwam ook op populier of wilg.

Het judasoortje is een typische soort van vlieraan hout. In vochtige toestand lijkt het op een oorschelp.

Helmycena

Botercollybia

De houtduif

De **houtduif** is een algemene vogel van bos en park. Haar nest, bestaande uit een stapeltje takjes, maakt zij bij voorkeur in een naaldboom. Veilig verscholen legt zij er twee eieren en voedt er haar jongen met allerhande groen en zaden op. In de herfst zwerven grote groepen houtduiven door bos en veld, op zoek naar beukenootjes, eikels, bessen, uitgevallen graan of maïs. Strenge winters, voornamelijk met veel sneeuw, leiden soms tot hongerdood bij deze standvogel. Klimopbessen, die pas in de winter rijpen, brengen dan wat soelaas. Houtduiven sneuvelen vaak als prooi van roofvogels. Op de plukplaatsen getuigen een stapeltje pluimen met de opvallende grijs-wit-zwarte staartveren, van het voorbije drama.

De fazant

De natuurlijke verblijfplaats van de **fazant** ligt niet in Europa maar in Klein-Azië. Als jachtwild werden ze evenwel reeds ten tijde van Grieken en Romeinen op veel plaatsen in Europa geïntroduceerd. In onze contreien werden deze "boskippen" pas in de 17de of 18de eeuw uitgezet. Waarschijnlijk kunnen ze een harde winter niet overleven. Vandaar dat er grote middelen ingezet worden om de fazantenpopulatie op peil te houden. De gesloten of open kweekkooien temidden het bos en het massaal bijvoederen van de vogels hebben echter weinig met weidelijke jacht te maken. Vanaf 1998 worden deze praktijken door de wetgever nog toegestaan, met beperkingen.

Fazant (man.)

De groene specht

Een **groene specht** zie je niet zo vlug, eerder hoor je zijn lachend geroep "kluu-kluu-kluu-kluu". Als je hem ziet, vliegt hij veelal van de grond op en landt op een boom of weidepaal. De groene specht is immers geen echte boomspecht. Hij zoekt zijn voedsel, voornamelijk mieren, op de grond. Zijn nestholte hakt hij wel uit in een wat oudere, verzwakte boom. Na de grote bonte specht is hij de meest voorkomende specht in onze streek. Mogelijks komt de zwarte specht binnenkort het broedvogelbestand van de Gasthuisbossen versterken. Deze grote specht, die van een wat ouder bos houdt, breidt zijn territorium gestaag uit.

Groene specht

Buizerd

De buizerd

De kolonisatie van West-Vlaanderen door de **buizerd** is sinds 20 jaar begonnen en inmiddels tot een succes-story uitgegroeid.

Ook in de Gasthuisbossen of omgeving behoort hij tot de broedvogels en op doortrek, tussen juli en november, pleistert hij er geregeld. Je kunt hem best

waarnemen in de open ruimte tijdens zijn zweefvlucht. Hij cirkelt urenlang rond, genietend van de termiek. Tijdens zijn vlucht is zijn kop ingetrokken en is hij te herkennen aan zijn brede vleugels en brede, afgeronde staart. Op zijn menu staan allerhande kleine dieren als muizen, kevers en dergelijke. Hij houdt ook van aas. Dus als verdelger van schadelijke dieren en als opruimer van kadavers is het een nuttige prooivogel, die terecht beschermd wordt.

Vleermuizen houden van oude bomen en bunkers.

Van de Gasthuisbossen is voornamelijk het Hoge Bos belangrijk voor meerdere vleermuissoorten. Alhoewel de loofbomen er nog geen honderd jaar oud zijn, staan er genoeg dode bomen en stammen met spechtengaten. Hierin vinden de **rosse vleermuis**, de **watervleermuis** en de **Brandts vleermuis** voldoende ruimte voor hun kraamkolonies en ook voor een comfortabele winterslaap. Vleermuizen houden immers van rust, warm en vochtig zowel in de kraamtijd als tijdens de winter.

Op andere plaatsen in de Gasthuisbossen werden oude bunkers geschikt gemaakt voor vleermuizen als winterverblijf. Terwijl dreven en nieuwe verbindingen tussen diverse Gasthuisbossen zorgen voor een duidelijk jachtgebied tijdens de nacht.

Wandelen

Het glooiend landschap en de afwisseling van bos en open ruimte vormen een ideaal kader voor de wandelaar. Het domein Groenenburg met daarbij aansluitend het Zandvoordebos en het Zwarte Leen lenen zich het best voor een grote of kleine wandeling. Wie met de wagen is, zoekt parkeerplaats langs de weg Zillebeke-Zandvoorde tegenaan het Zwarte Leen of tegenover de twee veldwegen die naar de Groenenburg leiden. Ook op de parking van het Canadese Oorlogsmonument "Hill '62" kun je terecht. (te bereiken via de gewestweg Ieper-Menen)

De Gasthuisbossen worden ook ontsloten door het bewegwijzerd wandelnetwerk "Ieperboog".

Fietsen

Het dichte net van rustige landwegen tussen Zillebeke, Hollebeke, Zandvoorde en Geluveld biedt uitgebreide mogelijkheden voor de fietsrecreant. De Vredesroute, met Ieper als startpunt, volgt zowat het verloop van de Ypres Salient en kronkelt door de Gasthuisbossen. Ook de Tabaksroute voert de fietser door het domein Groenenburg. Het vertrekpunt van deze route ligt in de Leievallei, nl. te Wervik. Het fietsnetwerk ontsluit ook de hele omgeving. 🚲

